

Het abdijbezit in het graafschap Vlaanderen onder de loep van de waternamen⁽¹⁾

Inleiding

In 1995 publiceerde de Gentse historicus Adriaan Verhulst zijn *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, een mijlpaal in de historische geografie van Vlaanderen. Hierin onderzoekt hij de ontwikkeling van het landschap en de landbouw vanaf de 5de tot de 14de eeuw met de klemtoon op het oude graafschap Vlaanderen⁽²⁾. Het is een rijkelijk gedocumenteerd verhaal van de voortdurende transgressie en de regressie van de zee, het ontstaan van waddegebieden met slikken en schorren, geulen en krekens, de eeuwenlange ontwikkeling van een metersdik veenpakket, zoals in het noordelijke deel van Vlaanderen. Daarnaast schetst hij de invloed van de mens die doorheen de eeuwen op het nog zeer grillige landschap een greep trachtte te krijgen met onder meer de vorming van *marisci* of schapenweiden vanaf de 8ste eeuw, de eerste inpolderingen vanaf de 12de eeuw, de geleidelijke ontwikkeling van akkerbouw vanaf dezelfde periode, de grootschalige ontginning van bos- en veengronden en de aanleg van grachten en kanalen voor de ontwatering van de voortdurend overstromende “pagus flandrensis”. Wat de menselijke impact op het landschap betreft, traden drie belangrijke actoren op: de graaf van Vlaanderen met zijn

⁽¹⁾ Dit artikel is een bewerking van de lezing gehouden naar aanleiding van de voorstelling van het *Verklarend en Geïllustreerd Woordenboek van de Vlaamse Waternamen, deel II: De provincies West- en Oost-Vlaanderen*, gehouden op 1 maart 2018 in het gebouw van de KANTL (Gent).

⁽²⁾ A. Verhulst: *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen* (Gent, 1995). Deel I: *Kuststreek en polders langs de Noordzee en Westerschelde* (9-102); Deel II: *Het Binnenland: Van de Poldergrens tot de Maas* (103-186).

uitgebreid bestuurlijk apparaat in de verschillende kasselrijen, een aantal gefortuneerde particuliere ontwikkelaars en ten slotte de abdijen die van de graaf omvangrijke gebieden in leen kregen of gronden kochten.

In dit artikel ga ik aan de hand van een aantal waternamen in op de rol die deze laatste speler heeft vervuld. Wat betekende de agrarische inbreng van abdijen, kloosters en kapittels voor de hydronymie van de beide Vlaanderen? De Vlaamse graven hebben zich vanaf de eerste abdijsichtingen in de 7de eeuw ingelaten met het kloosterleven en de soms noodzakelijke hervormingen ervan. De redenen waren zowel van economische als van spirituele aard. Abdijen beheerden grote domeinen waaruit de graaf als lekenabt een groot inkomen kon verwerven. Deze instellingen konden ook voor ambtenaren zorgen voor het beheer van het uitgestrekte graafschap. Ten slotte vormden de abdijen de weg waarlangs het eeuwige leven bereikt kon worden⁽³⁾.

Het omvangrijke glossarium in het tweede deel van het *Woor-denboek van de Vlaamse Waternamen* bevat een aantal namen van waterlopen die rechtstreeks of onrechtstreeks verwijzen naar een religieuze instelling uit het vroegere graafschap. Een klooster of abdij kon in het middeleeuwse Vlaanderen ergens ver weg gronden verwerven of zogenaamde uithoven en proosdijen oprichten, die naamkundig aan hun eigenaars/stichters herinnerden. Na verloop van tijd, maar vooral in de 19de eeuw bij de opstelling van de atlas der waterlopen voor elke gemeente, werden ook watergangen, beken, aders naar deze dikwijls verafgelegen religieuze instellingen vernoemd. Deze namen gingen migreren hoewel we hier moeilijk van migratienamen in de echte betekenis kunnen spreken.

Hierna volgen een dertigtal hydroniemen die verwijzen naar geestelijke instellingen en hun invloed op de naamgeving van Oost- en West-Vlaamse waterlopen. De indeling is gemaakt op basis van de huidige bestuurlijke toestand.

⁽³⁾ E. De Maesschalck: *De graven van Vlaanderen*, 58.

Aalmoezenijbeek (Gontrode, Landskouter, OV, 5596): 1877 *Aelmoesenybeek* (AW Gontrode), 1877 *Almoeserybeek* (AW Landskouter). Beek op de scheiding van beide gemeenten, → rechts Molen- of Gondebeek 5005. Mnl. *aelmoesenie* ‘aalmoezeniershuis’ (MHW:7). Verwijzing naar de armenzorg van de Gentse Sint-Baafsabdij. De instelling, 1664 *d’aelmoessenije* (TWOZV), bezat in Gontrode een pachthof en het Aalmoezenijbos. Het Hof van Gontrode werd in de 10de of 11de eeuw opgericht door de Aalmoezenije van Sint-Baafs en bleef zeker tot in het begin van de 14de eeuw in het bezit van de instelling. Ook het bosdomein en de aanpalende gronden waren eeuwenlang haar eigendom (erfgoed.net/erfgoedobjecten/36307). Cf. 1508 *daelmoesene goet van sente baefs* (TWOZV). Het boscomplex is nog afgebeeld op de kaart van Ferraris (1771). Het is het restant van een uitgestrekt historisch bosgebied dat vanaf de middeleeuwen, maar vooral in de 18de eeuw, plaats ruimde voor landbouw. Idem als Landskouterbeek.

Bamburggeleed (Westende, WV, 11049): 1877 *Bamburg geleed* (AW). Bijloop van de Ieperleed, nu gedeeltelijk vergraven. Genoemd naar een boerderij: 1841 *Bamburgt Ferme* (ABu), een uithof van de Sint-Pietersabdij van Oudenburg: 1210 *Bomborc* (TW:97). *Bam*: met assimilatie uit Mnl. *ban*, 7. ‘rechtsgebied’ (MHW:52). Vgl. Bambrugge (Mater) < 1196, kop. 11de-12de eeuw, *iuxta Banbrugghe* (VDur2018:316). *Borg* (*burg*) wijst hier op een versterkte plaats tegen de zeevloed. In de kustpolders en het dekzandlandschap rond Brugge was de burg het cirkelvormige eigendom van de heer (meegedeeld door W. Slabbaert). Destijds een omweld wooneiland. De Bamburg werd in de 16de eeuw opgesplitst in twee sites: de Grote en de Kleine Bamburg. Na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd (erfgoed.net/erfgoedobjecten/ 55118).

Beukemareader (Lissewege, WV): 1225 *Bucmara* (TW:137), 1877 *Beukemaere ader* (AW). Verdwenen oostelijke bijloop van de Lissewegsevaart. Genoemd naar een in 1236 vermeld leenhof van Ter Doest, gelegen ten noorden van de Beukemareader: 13de e. *Bucamara* (DLan1953:227), 1841 *Beukemaere Ferme* (ABu). Het eerste deel van Beukemare gaat volgens Gysseling

terug op Germ. *bōkjōn* ‘beuk’ (TW:137). Afhankelijk van de terreingesteldheid is Mnl. *mare* (*mere*, *meer*) voor verschillende interpretaties vatbaar. Voor Gysseling is het een ‘natuurlijke waterloop in zoekleigebied’ (TW:id). Leenders geeft echter in zijn onderzoeksgebied (de Noord-Brabantse Noordwesthoek) aan *mare* een veel ruimere betekenis ‘veenmeer met open water, moerassig veengebied waar zout gewonnen werd, polderland’ (Lee2018:107). Door het gebied vloeit de Beukemareader, later Kemelader genoemd. In de 13de en 14de eeuw is er sprake van het geslacht Beukemaere, eigenaars van het oude gelijknamige leengoed. *Ader* benoemt een waterloop die het binnenland verbindt met een bevaarbare waterweg. In de polders benoorden Brugge het gewone woord voor *sloot* (DVW, II:26-27).

Boudelobeek (Sinaai, OV): 1877 *Baudeloosbeke* (AW), → Moervaart. Benoeming naar de ligging; het gehucht Boudelo: 1200 in *Boudeloe* (VDur2018:325); 1203 in *quodam siluestri loco uaste solitudinis in Wasia ... qui Bodelo nuncupatur* (id.); 1210 *Bodelo* (Gys1956:97), 1218 *Boudelo* (id.), 1572 *baudeloo* (TWOZV), 1639 *Bavdeloo mersschen* (Cart, Sinaai), 1845 *Baudeloo Hof* (Vdm). In 1197 vestigde de Gentse monnik, Boudewijn van Boekel, zich als kluizenaar in Klein-Sinaai. Hieruit ontstond de abdij van Boudelo. Boudelo: ontwikkeld uit Germ. **balpa*, in pln. ‘kwaad, slecht’ en **lauha* ‘open bos op hogere zandgrond’ (TW:171). In het Waasland, dat tot dan vooral bestond uit bosgebied (het Koningsforeest) en heidegronden (cf. de attestatie dd.1203), leidden de abdij van Boudelo en andere kloosters de ontginningsactiviteiten. In die periode werd het huidige Wase landschap grotendeels gevormd (erfgoed.net/erfgoed-objecten/135192).

Enaamsewaterloop (Kluizen, OV): 1877 *Eenaemsche waterloop* (AW). Beek in het centrum, → Hulstjenswaterloop. De naam herinnert aan de stichting van een ontginningsdorp in Kluizen (Evergem) bestaande uit twaalf kolonistenwoningen, de zogenaamde “Heerlijkheid van de Twaalf Hofsteden”. Tussen 1115 en 1119 schonk graaf Boudewijn VII deze nederzetting aan de Sint-Salvatorabdij van Ename op voorwaarde dat ze er een kerk en kluis zou bouwen en de ontginning in handen

nemen. De 12 boerderijen lagen in een rij langs de Lange Beek, nu Molenvaardeken: 1111/1119 kop.1140 *Langobeca* (V.Dur2018: 369, DVW II:275), wat op een planmatige aanleg van het dorp wijst. Zie kaart (Ver1995:132). Cf. ook: 1410 *tusschen desen twee waterganghen so ligghen de xii hofsteden dat eerst de xii hofsteden hieten* (TWOZV). Deze woonkern leidde tot het ontstaan van de latere gemeente Kluizen: 1228 *in uilla que dicit(ur) clusa* (TWOZV, erfgoed.net/erfgoedobjecten/33956). De Enaamse Waterloop was destijds een afvoergracht of sloot op “de heerliche de van Eename”, het Enaamse deel van Kluizen. “Eenaamse” herinnert vandaag als straatnaam nog aan deze vestiging.

Eversambeek (Stavele, WV): 1877 *Eversambeek* (AW). Beek in het NO. van Stavele, → IJzer. Genoemd naar een in 1091 gestichte augustijnerabdij, thans nog een gedeeltelijk omwalde hoeve: 1181 *Euersam* (TW:344), 1771 *Abbaye d' Eversam* (Fer), 1841 *Eversam Ferme* (ABu), 1966 *Eversamhoeve* (NGI). Gelegen te Eversam (Stavele) bij de monding van de Poperingevaart, de voortzetting van de Vleterbeek, in de IJzer. Eversam: Germ. *ebura-* ‘ever’ + *hamma* ‘landtong uitspringend in inundatiegebied’ (TW:id.). Identiek met Kanunnikbeek. De oorspronkelijk omwalde hoeve Eversam verwijst naar de hofstede, die eens deel uitmaakte van de ten noorden ervan gesitueerde historische abdij van Eversam in Stavele (Alveringem). Ze werd gesticht in 1091 door Walbertus, kanunnik van Kassel. In de 16de eeuw werd ze door beeldenstormers geplunderd en circa 1610 door Jacob Beke heropgebouwd. Vernield tijdens de Franse Revolutie in 1794 (erfgoed.net/erfgoedobjecten/16129).

Flynuswatergang (Sint-Laureins, OV): 1877 *Flynus watergang* (AW). Verdwenen sloot in het NO van de naamgevende deelgemeente, deel van de Gokelaarwatergang. Watergang is een zeer verspreid hydroniem in poldergebied en betekent ‘gracht of ‘sloot’ (DVW II:428). Flynus: wijk en bosrestant in Sint-Laureins. De Flinesbossen, in de volksmond *De Flenus*, waren ooit eigendom van de abdij van Flines (-les-Raches), departement Nord: 1090 *Felenias* (TW:362). Flines < Lat. *figulinas*, ‘pottenbakkersatelier’ (TW:id.). De gemeentenaam (Flines,

Félines, Flins) komt in Frankrijk verspreid voor (DR:285). Cf. ook voor Sint-Laureins: 1356 *le boes de Felines*, in 1715 *anden waterganck jehghens de flynisbosschen* (Hav2010:73). De abdij van Flines werd in de eerste helft van de 13de eeuw gesticht door Margaretha van Constantinopel.

Fondatiebeek (Sinaai, OV, 933): 1639 *Fondatiegracht* (Cart), 1845 *Fondatie Beek* (Vdm), 1877 *Fondatie* (AW), 1950-2014 *Fondatiebeek* (AW, VHA). Gracht in het centrum van de gemeente, → Vaart van Stekene. Mnl. *fondacie* (MHW:174) verwijst naar de stichting van de cisterciënzerabdij van Boudelo in Klein-Sinaai. De gronden (fondatiegronden) werden in 1200 geschonken door Boudewijn IX van Vlaanderen. Thans natuurgebied (erfgoed.net/erfgoedobjecten/135389).

Kanunnikbeek (Oostvleteren, WV): 1877 *Kanunnick beke* (AW), 1966 *Kannunikbeek*, (NGI). Vloeit samen met de Garmynsbeek. Verwijzing naar de kanunniken van de abdij van Eversam (Stavele), grondbezitters in Oostvleteren. Vooral onder het bewind van Boudewijn V werden vele kapittels gesticht (DMae2012:78). De reguliere kanunniken van Eversam leefden in een klooster onder het gezag van een overste in tegenstelling tot de seculiere kanunniken. Zie Eversambeek.

Kemerickxgracht (Herzele, OV): 1877 *Kemerickxgracht* (AW), → Molenbeek 5007. Verwijzing naar de stad en het bisdom Kamerijk (Nord-Pas-de-Calais). In 1147 schonk Nikolaas, bisschop van Kamerijk, de kerk van o.m. Herzele aan de abdij Saint-Ghislain bij Mons (Bergen) (erfgoed.net/erfgoedobjecten/9797). Vgl. echter ca. 1390 *ane themelryc, int hemelrike*, 1571 *int hemelrycxken* (TWOZV). Mnl. *hemelrike* 'paradisum, een lieflijke plaats' (MHW:245, VDur).

Marguettebeek (Bellem, OV): 1877 *Marguettebeek* (AW), → links Bellembek. Cf. de pln. Marquette: 1361 *Markette* (VDur), 1663-1701 *Marquette Meerschen, Marcquette Landt* (Cart), 1841 *Marguette* (ABu). Genoemd naar de cisterciënzerinnenabdij van Marquette bij Rijsel, Abbaye du Bon Repos des dames de Marquette-lez-Lille, die in noordelijk Oost-Vlaanderen veel bezittingen had. De abdij werd in 1226 gesticht door Johanna van Constantinopel. Vgl. 1221 *Markette* (TW:667), verklein-

woord van de Romaanse waternaam Marque, meer bepaald de Petite Marque, bijriviertje van de Marque, een zijrivier van de Deûle, bijrivier van de Leie. Mark is ook in Vlaanderen een verspreide waternaam: 1. < Germ. *Markō* ‘moerassige streek’; 2. ‘grens(beek)’ (D VW I:215). Marquette ligt in het moerassige gebied van de Haute Deûle. Hier dus een verwijzing naar de moerassige terreingesteldheid, mogelijk ook naar een waterloop in moerassig gebied, zoals de Mark (prov. Antwerpen, Noord-Brabant) (Lee2018:101).

Marguetteloop (Wachtebeke, OV): 1877 *Marguetteloop* (AW), 2014 *Margrieteloop* (VHA). Beek in het noorden, → Muishoekloop, → Overslagloop. Eveneens een verwijzing naar bezittingen van de abdij van Marquette, meer bepaald land en moergrond.

Moervaart (Daknam, OV, 8): 1414 *de Mourvaert die van Zelsaten comt*, in Evergem; 1535 kop. 1616 *de Moervaert*, in Wachtebeke; 1546 *de Moervaert*, in Kluizen; 1558 *de Moervaert*, in Stekene (VDur), 1712 *Canal de Moer* (Fricx), 1771 *Moervaert ou Moerbeke vaert* (Fer), 1845 *Moer Vaert* (Vdm), 1877 *Moervaert* (AW Eksaarde), 2014 *Moervaert* (VHA). Verwijzing naar de bodemgesteldheid. *Moer* ‘drassig land’. Vgl. Germ. **mōra* ‘turfontginningsterrein’ (TW:701). Onl. **muor*, Du. *Moor* ‘veengebied’. Ablautende variant van Ned. *meer* ‘zoetwaterplas’. De Moervaart werd omstreeks 1300 gegraven door de abdij van Boudelo. Ze verbindt het Kanaal van Gent naar Terneuzen in Evergem met de Durme in Daknam, vloeit door Mendonk, Wachtebeke, Moerbeke-Waas en Lokeren. Omstreeks 1300 diende de Moere, de latere vaart, als afwatering voor de laaggelegen gronden van de Moervaartdepressie en als aanvoeroute voor de abdij van Boudelo, die de uit de moeren gewonnen turf met kleine platte schepen vervoerde. Andere naam voor de Noordlede (erfgoed.net/erfgoedobjecten/303007).

Monnikendijkader (Knokke, WV): 1877 *Monniken dijkader, Meunikendyk ader* (AW). Deel van de Noordknokse Dijkader, → Isabellavaart. Genoemd naar een pln.: 1515 *monijcken dijck* (DF), 1845 *Mannekens*, sic (Vdm), 1953 *De Meunink* (NGI). Verwijzing naar de monniken van de Noord-Franse

cisterciënzerabdij van Vaucelles (bij Cambrai), die vanaf het einde van de 12de eeuw in Cambrésis en in de loop van de 13de eeuw in de regio van Soissons, Henegouwen en Vlaanderen hun landbouwareaal uitbouwden. In 1255 kochten ze de polder tegen de Kalvekete- en de Keuveldijk van de heer van Gistel (Sier2015:25). In de loop van de 13de eeuw werden nieuwe polders gewonnen door het opwerpen van de Keuveldijk en de Monnikendijk. In die tijd ontstonden ook de Volkaartsgote-, Buts- en Vagevierpolder, waarvan de zeedijken circa 1400, onder het bewind van Jan zonder Vrees, Graaf van Vlaanderen, werden versterkt en uitgebouwd tot één doorlopende Zeedijk, vanaf 1672 “Grave Jansdycke” genoemd. Achter de dijken werden grote boerderijen gebouwd, van waaruit enerzijds de ingedijkte polders ontgonnen, anderzijds de schorren buiten de dijk door schapenkudden beweid werden, bijvoorbeeld de “Vaucelleshoeve” (Kalfhoek nr. 3), de “Grote Keuveldijk” (Kalfstraat) en de “Witte Hoeve”. De monniken baatten de hofsteden niet zelf uit. In 1328 ging de Vaucelleshoeve over naar de abdij Ter Duinen, omdat de cisterciënzerabdij haar hoge leningen niet kon terugbetalen (erfgoed.net/erfgoedobjecten/306671).

Munkbeek (Ruddervoorde, WV): 1877 *Munkbeke* (AW). Verdwenen westelijk bijloopje van de Leugaartsbeek of Hertsbergebeek. Genoemd naar een pln.: 1966 *Munkebossen*, *De Munken Kasteel* (NGI). Mnl. *munc*, *monc*, *monic* ‘monnik’ (MHW:368). Verwijzing naar een schenking aan de abdij van Onze-Lieve-Vrouw Ter Duinen in 1274 door Maria, echtgenote van Jan van Hertsberge. De vroegere “wastine” werd in de loop der eeuwen bebost, zoals nog te zien is op de kaart van Ferraris (1771) (erfgoed.net/erfgoedobjecten/205629, 135151).

Munkbosbeek (Velzeke-Ruddershove, OV, 5027): 1877 *Sloovartgracht*, *Munckboschbeek* (AW), 1950 *Munkbosbeek* (AW), 2014 *Stampkotbeek*, *Munkbosbeek* (VHA). Genoemd naar een uithof van de norbertijnerabdij Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus van Ninove. Deze verwierf omstreeks 1170 een eigendom op de wijk Bochoute van de plaatselijke heer, Raas van Gavere (erfgoed.net/erfgoedobjecten/10381; VDur). Het

zogenaamde Munkbos (Monnikenbos) lag op het grondgebied van Velzeke-Ruddershove en vormt het brongebied van de waterloop. Idem als Stampkotbeek.

Papinglobeek (Maldegem, OV, 685): 1877 *Papingloobeke* (AW), 1950-2014 *Papinglobeek* (AW, VHA). Beek in het ZO., vloeit noordwaarts naar de Ede. Naam van de hoeve en het gehucht: 1170 *Papinlo*, 1183 *Papinglo* (TW:786), 1771 *Papingloo* (Fer), 1845 *Papingloo Ferme* (Vdm). Ontwikkelde zich uit Germ. **Papinga lauha* 'bosje op hoge zandgrond, van de lieden van Papo' (TW:id.). Papinglo was een eigendom van de Sint-Baafsabdij, die in het Maldegemveld in de 12de eeuw een hoeve liet optrekken. Omstreeks 1170 werden een kapel en een proosdij gebouwd (erfgoed.net/erfgoedobjecten/51875).

Proosdijbeek (Proven, WV, 1679): 1877 *Proos(t)dy beke* (AW), 1966-2014 *Proosdijbeek* (NGI, VHA). Beek in het noorden van Proven, → links Haringbeek. Vernoemd naar een pln. De "Beauregard" was de proosdij van de St.-Augustinusabdij van Terwaan met oorspronkelijk omwalde hoeve (erfgoed.net/erfgoedobjecten/31338): 1886 *Proosdy* (NGI), 1966 *Proosdijhoeve* (NGI). Proosdij < Latijn *praepositus* 'aan het hoofd geplaatst', Oudfra. *provostie*, Mnl. *pro(o)stie*, *provestie* 'ambt, rechtgebied, woning van een proost' (MHW:477).

Proosdijgracht (Dikkelvenne, OV): 1877 *Prosdijgracht* (AW). Waterloop in het oosten, → Schaapsveldbeek. Genoemd naar de proosdij van de abdij van Ninove op de wijk Bochoute, op het grondgebied van Velzeke, Dikkelvenne, Dikkele en Scheldevindeke. Hiervan is de boerderij, het Hof van Bouchoute, nog bewaard.

Proostdijk (Pervijze, Ramskapelle-bij-Veurne, WV, 1748, 1670): 1845 *Prost Dyck* (Vdm), 1877 *Proostdijk of Venep Vaart* (AW). Gracht op de grens tussen Pervijze en Ramskapelle, nu Venepvaart genoemd. Weg en waterloop werden genoemd naar de proosdij van St.-Donaas (Brugge) (Erfg). De proosdij van Sint-Donaas was een heerlijkheid die door de Vlaamse graaf als leen gegeven werd aan een geestelijk waardigheidsbekleder (de proost). Ze strekte zich uit in niet minder dan negen kasselrijen van het graafschap. Zie ook Proostdijkvaart.

Proostdijkvaart (Booitshoeke, Veurne, WV, 1233, 1466): 1845 *Prost-Dyck* (Vdm), 1877 *Proostdijk* (AW), 1965 *Proosdijkvaart* (NGI), 2014 *Proostdijkvaart* (VHA). Vormt gedeeltelijk de grens met Booitshoeke, → Slijkvaart. Identiek met Venepvaart. Cf. 1462 *Sproofsdijc*, 1515 *Sproostdyck*, 1621 *Proostdijk* (DF).

Roskambeek (Dudzele, WV, 2502): 1877-2014 *Roskambeek* (AW, VHA). Beek tussen de Zijdellingse Vaart Westkant en de Lisseweegevaart. Genoemd naar de historische hoeve “De Roskam”, oorspronkelijk een eigendom van de abdij Ter Doest. (erfgoed.net/erfgoedobjecten/71719). Roskam is een geregeld voorkomende naam van een herberg waar paarden verzorgd werden.

Ruisbroekgracht (Denderhoutem, OV): 1877 *Ruysbroekgracht* (AW). Wordt Kapellebeekje in Outer, → Molenbeek 5986. Cf. *Cense Ruijbroek* (Fer). Verwijzing naar het *Hof te Ruysbroeck* of *Hof te Ruybroeck*, in 1140 opgericht door de norbertijnenabdij van Ninove. Pachthoeve van de abdij tot einde 18de eeuw (erfgoed.net/erfgoedobjecten/9282). 1366 *apud ruusbroec*; 1372/73 *achter rubrouc*; 1569 *onder ruijsbroeck*; 1569 *upden roossbroeck* (TWOZV). Ruisbroek: ‘broek, moeras waar riet groeit’ (DVG:216).

Sint-Pietershofbeek (Destelbergen, OV): 1877 *St. Pietershofbeke* (AW). Beek in het westen, → Landbeek, → Sloot. Cf. de pln. 1845 *St Pieters hof* (Vdm), 1860 *St Pieters hof* (Popp). Genoemd naar het pachthof van de voormalige pitancie van de Gentse Sint-Pietersabdij. De Pitancie was een stichting voor extra portie voedsel verstrekt aan een geestelijke instelling. Cf. 1463 *stic lands dat men heet der petanc(ie)n ackere* (TWOZV).

Sint-Trudoledeken (Oostkamp, WV, 2616): 15de e. *t Cleene leyken bachten Zint Truden* (DF), 1771 *Trudo Leye Riviere* (Fer), 1841 *St Trude Leedeken* (ABu Assebroek), 1877 *St Trudo Leedeken* (AW), 1950 *Sint Trudo ledeken* (AW), 2014 *St Trudoleken* (VHA). Voortzetting van het Sint-Trudoledeken 2687, dat van Oedelem komt. Verwijzing naar de verdwenen Sint-Trudoabdij op de grens van Assebroek en Oostkamp. (*Ge*)*leed, lede, lee, leide*. Germ. **laido*, bij het ww. **laidjan* ‘leiden’.

“Geleide” of gegraven, gekanaliseerde waterloop (DVW II, 229).

Spermaliegeleed (Sint-Pieters-Kapelle, Slijpe, WV, 1520): 1860 *Spermalie Godshof Ruisseau* (NGI), 1877 *Spermalie geleed* (AW), 1952-2014 *Spermaliegeleed* (NGI, VHA). Lange sloot op de grens tussen Slijpe en Sint-Pieters-Kapelle, → Lekevaartje. Genoemd naar een hoeve in Sint-Pieters-Kapelle: 1952 *Spermaliehof* (NGI), overgebleven hoeve van de Spermalieabdij van Sijsele. Spermalie: *spaar malie* (duit, muntstuk), een bijnaam voor iemand die zijn geld spaart (Debr1993:1308).

Ter Erpenbeek (Erwetegem, OV, 5953): 1571 *ande beke terpe* (VDro1973:4), 1877 *Terherpenbeek* (AW Sint-Lievens-Esse), 2014 *Ter Erpenbeek* (VHA). Ontspringt in het uiterste noorden van Erwetegem en mondt nu in Hofstade rechts in de Dender uit. Genoemd naar het Goed ter Erpen in Sint-Lievens-Esse, aan de grens met Herzele; bezit van de Sint-Pietersabdij van Gent. Cf. 1291 *in loco qui dicitur Erpe*, ca. 1300 *sur le Herpe*, 1369 *sijn goed ter Herppen*, 1431 *achter der Erpen*, 15de e. *thof ter eerpen* (TWOZV), 1845 *Ter Erpen Ferme* (Vdm). De naam van de gemeente Erpe gaat terug op de naam van de beek, 25,315 km lang (VHA). Voorgerm. waternaam: 972 *Arpia*, 1088 *Erpe*, 1128 *Herpen* (TW:328), bij IE **ereb* ‘donkerrood, bruinachtig’ (Gys1983:166). Mogelijk is ook een afleiding met prehistorisch hydronymisch suffix *-apa* met als grondwoord *ara*. In dat geval betekent de naam etymologisch twee keer ‘water’ (DVG:78-79).

Vicognezwin (Bredene, WV, 14761): 1877 *Vicogne Zwijn* (AW), 1954 *Vicognezwin* (NGI). In het NW. van Bredene, vloeit om de Spuikom heen naar de Noordede. Genoemd naar een hoeve: 1954 *De Vicogne Ferme* (NGI). De in 1125 opgerichte norbertijnenabdij van Vicoigne in Raismes, Noord-Frankrijk (1129-1794) had eigendommen in Vlaanderen. De hoeve gaat terug tot de 13de eeuw (erfgoed.net/erfgoedobjecten/54393). Zwin < Germ. **swina* ‘kreek’ (TW:1108) komt verspreid voor in het noordelijke deel van West-Vlaanderen en betekent ‘natuurlijke geul in buitendijkse gronden, waterloop’. Voor de verspreiding zie kaart in DVW, II: 476.

Visserij (Gent, OV, 1024): 2014 *Visserij(vaart)* (VHA). Gegraven in 1752 naast een tak van de Bovenschelde. Cf. 1845 *Ecluse de la Pecherie* (Vdm). In de middeleeuwen kwam in dezelfde omgeving, ten zuidwesten van de Sint-Baafsabdij, de naam echter al voor: 1345 *up de Visscherie tSente Baefs*, 1400 *te sente baefs up de vischerie* (TWOZV). Mnl. *vischerie* 'viswater, riviervak waar gevist mag worden' (MHW:717). Verwijzing naar het visrecht van geestelijke instellingen.

Vrouwenhofbeek (Temse, OV, 3615): *Vrouwenhofbeke* (AW), 1950-2014 *Vrouwenhofbeek* (AW, VHA). Begint in Tielrode als Middelschrijnbeek, maakt in Temse een grote bocht, → Schelde. Genoemd naar een pachthof in Temse: 1771 *Cense Vrouwen hof* (Fer), 1845 *Vrouwen Hof* (Vdm). Vervorming van het Vroonhof van de Gentse Sint-Pietersabdij: 1348 *tFronehoef*; 1434 *tvroonhof*; 1508 *neuen tvrouwe(n)hof* (TWOZV). Vroonhof: samenstelling van vroom, Germ. **frawan* 'heer' en hof, m.a.w. 'hof of grond van de heer' (MHW). Te vergelijken met de gemeentenaam Vroenhoven en het Vroonhof in Kuntich (bij Tienen), nog bestaande hoeve op C 213 naast de kerk.

Waffelstraatbeek (Avelgem, WV, 5328): 1877-1950 *Wafelstraat beek* (AW), 2014 *Waffelstraatbeek* (VHA). Beek in het centrum, mondt uit in de Rijtgracht. Genoemd naar een straat: 1576 *an de wafelstrate*, 1643 *de waffelstraete* (Lamp1965:187), 1771 *Waeffel Straete* (Fer), 1845 *Waessel Straet* (Vdm), 1960 *Waffelstraat* (NGI), zelf genoemd naar een persoon: 1202 *Gosuinus Wauel*, schepen van de schepenbank Ter Munken, een domein van de Sint-Pietersabdij van Gent (Lamp, id.). *Waffel*: met verkorting voor -l.

Walembeek (Wortegem, OV, 4236): 1845 *Waelem (Beek)* (Vdm), 1877 *Waelembeek* (AW), 1950 *Walembeek* (AW). Begin van de Zoubeek in het noorden van Wortegem. Genoemd naar een pachtgoed 't Hof te Wael(h)em, dat in 1349 door de St.-Pietersabdij werd verworven: 965 *uualehem*, 1220 *Walhem*, 1281 *curtem de walhem*, 1377 *int heerscheep van walem*, 1571 *tpachtgoet te waellem* (TWOZV). Vgl. ook 1845 *Waelem Straet*, *Waelem Molen* (Vdm). Heem-naam met als eerste lid de verkorte psn. Walho of Waal 'vreemdeling' (DVG:269).

Wijlegemsebeek (Munkzwalm, OV, 5361): 1877 *Wijlegem-schebeek* (AW), 1877 *Wijlegembeek* (AW Sint-Denijs-Boekel), 2014 *Wijlegemsebeek* (VHA). Begint in Sint-Blasius-Boekel, → links Zwalmbeek in Munkzwalm. In 1040 werd de “villa Wijlegem” geschonken aan de Sint-Pietersabdij van Gent: 1040 kop. 1060 *VUilingemh*; 1163 kop. 12de e. *Wilenge(m)*; 1367 *hof te wijlegem* (TWOZW). Wijlegem < **Wēlinga - haim* ‘woning van de familie van Wēlo’. Het Hof van Wijlegem was in het verleden de zetel van de heerlijkheid. De abdijhoeve bleef in het bezit van de Gentse abdij tot op het einde van de 18de eeuw (erfgoed.net/erfgoedobjecten/45354). In 1808 werd Wijlegem een gehucht van Sint-Denijs-Boekel (thans de gemeente Zwalm).

Zwijvikwaterloop (Sint-Gillis-bij-Dendermonde, OV, 11113): 1877 *Zwijviek of Molenkauter waterloop* (AW), 1950 *Zwijvick- of Molenkouterbeek* (AW), 2014 *Zwyvickwaterloop, of Molenkouterwaterloop* (VHA), → Denderbellebeek. Zwijveke: 1223 *Sueueca, Sueuece*; < Gallo-Romaanse volksnaam *Suēbi* met vocaalverkorting en (*i*)*acum*-suffix (Keltisch -âkô)? (TW:1108; Gys1978:10). Genoemd naar de verdwenen Zwijvik- of Zwijvekemolen: 1845 *Zwyvinck Molen* (Vdm) en de buiten de stadsmuren gelegen Zwijvekekouter, in 1241 opgericht door de abdij van Zwijveke (DVW II:477). De cisterciënzerinnen-abdij van Zwijveke werd gesticht door Mathilde I van Dendermonde (erfgoed.net/erfgoedobjecten/48239).

Overzicht van de religieuze instellingen en hydroniemen

<i>Religieuze instelling</i>	<i>Hydroniem</i>
<i>Frans-Vlaanderen (Blauw)</i> ⁽⁴⁾	
1. Abdij van Flyn(-Les-Raches)	→ Flynuswatergang (St.-Laureins)
2. Abdij van Saint-Ghislain (Mons) ⁽⁵⁾	→ Kemerickxgracht (Herzele)
3. Abdij van Marquette	→ Marguettebeek (Bellem)
Abdij van Marquette	→ Marguettelooop (Wachtebege)
4. Abdij van Vaucelles	→ Monnikendijkader (Knokke)
5. Abdij van Terwaan ⁽⁶⁾	→ Proostdijbeek (Proven)
6. Abdij van Vicoigne	→ Vicoignezwin (Bredene)
<i>West-Vlaanderen (Rood)</i>	
7. Abdij van St.-Trudo (Oostkamp)	→ St.-Trudoledeken
8. St.-Pieters Oudenburg	→ Bamburggeleed (Westende)
9. Ter Doest Lissewege	→ Beukemareader (Lissewege)
Ter Doest (Lissewege)	Roskambeek (Dudzele)
10. Eversam Stavele	Eversambeek (Stavele)
Eversam Stavele	Kanunnikbeek (Oost-Vleteren)
11. Ter Duinen Koksijde	Munkbeek (Ruddervoorde)
12. St.- Donaas Brugge	Proostdijk (Pervijze)
St.-Donaas Brugge	→ Proostdijkvaart (Booitshoeke)
13. Spermalie Sijsele	→ Spermaliegeleed (St.-Pieterskapelle)

⁽⁴⁾ Op de overzichtskaart van het graafschap Vlaanderen geeft de kleur van nummer en stempel de huidige bestuurlijke toebehoorigheid weer.

⁽⁵⁾ De abdij van Saint-Ghislain was in Mons (Bergen) gelegen, maar ressorteerde destijds onder het bisdom Kamerrijk.

⁽⁶⁾ Terwaan (Thérouanne) behoorde in de middeleeuwen tot het graafschap Vlaanderen, daarna tot het graafschap Artesië. De stad werd in 1553 in opdracht van Karel V volledig verwoest.

*Religieuze instelling**Hydroniem**Oost-Vlaanderen (Groen)*

14. St.-Baafs Gent	→ Aalmoezenijbeek (Landskouter)
St.-Baafs Gent	→ Papinglobeek (Maldegem)
St.-Baafs Gent	Visserij (Gent)
15. Boudeloabdij Sinaai	→ Boudelobeek (Sinaai)
Boudeloabdij Sinaai	→ Fondatiebeek (Sinaai)
Boudeloabdij Sinaai	→ Moervaart (Stekene)
16. Abdij van Ename	→ Enaamse Waterloop (Kluizen)
17. Abdij van Ninove	→ Munkbosbeek (Velzeke)
Abdij van Ninove	→ Proosdijgracht (Dikkelvenne)
Abdij van Ninove	→ Ruisbroekgracht (Denderhoutem)
18. St.-Pieters Gent	→ Sint-Pietershofbeek (Destelbergen)
St.-Pieters Gent	→ Ter Erpenbeek (Erwetegem)
St.-Pieters Gent	→ Vrouwenhofbeek (Temse)
St.-Pieters Gent	→ Waffelstraatbeek (Avelgem)
St.-Pieters Gent	→ Walembeek (Wortegem)
St.-Pieters Gent	→ Wijlegemsebeek (Munkzwalm)
19. Abdij van Zwijveke	→ Zwijvikwaterloop (St.-Gillis-Dendermonde)

Bibliografie

- Debr1993 DEBRABANDERE, F. *Verklarend woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*. I-II. Brussel, 1993.
- D Lan1953 DE LANGHE, J. Toponymica uit de kuststreek. In: *De Bie-korf* 54 (1953), 225-227.
- DMae2012 DE MAESSCHALCK, E. *De graven van Vlaanderen 861-1384*. Leuven, 2012.
- DR DAUZAT A.-ROSTAING C., *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*. Paris, 1978².
- DVG *De Vlaamse Gemeentenamen*. Leuven, 2010.

- DVW *De Vlaamse Waternamen I-II*. Samengesteld door de leden van de KCTD. Leuven, 2016-2018.
- Gys1956 GYSSELING, M. Overzicht van de toponymie van Waasland. In: *Mededelingen Naamkunde* 32 (1956), 91-100.
- Gys1978 GYSSELING, M. Inleiding tot de toponymie. In: *Naamkunde* 10 (1978), 1-24.
- Hav2010 HAVERBEKE, J. *Bijdrage tot de toponymie van de Meetjeslandse polderdorpen*. UGent, 2009-2010.
- Lamp1965 LAMPOLE, J. *Toponymie van Avelgem tot 1650*. UGent, 1965.
- Lee2018 LEENDERS, K. Namen in de Polders. In: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* XC (2018), 95-167.
- MHW VERDAM, J. *Middelnederlandsch Handwoordenboek*. Den Haag, 1979.
- Peu PEUGNIEZ, B. *Ancienne abbaye cistercienne de Vaucelles*. Moisenay (France), s.d.
- Ver1995 VERHULST, A. *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*. Brussel, 1995.

Bronnen en kaarten

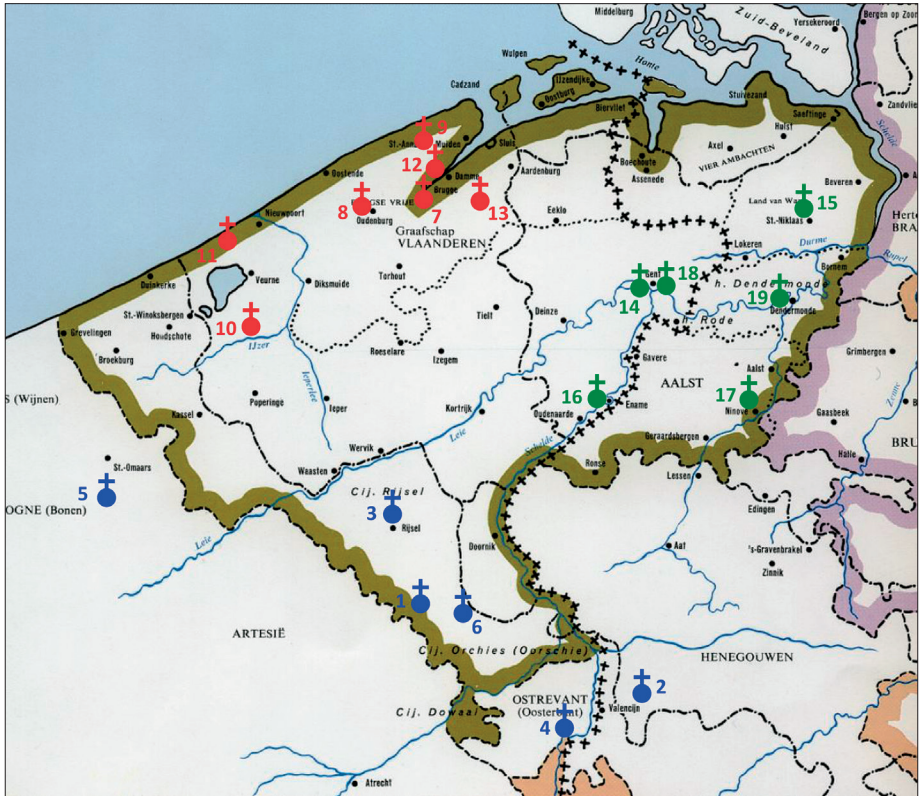
- ABu *Atlas der Buurtwegen*, 1841-1843.
- AW *Atlas der Waterlopen*, 1877, 1950 en 1967.
- Drub DRUBBELE, J. *Kaart van de watering van Eiensluis en Groot-Reigarsvliet*. Rijksarchief Brugge, 1838.
- DF DE FLOU, K. *Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guinesen Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*. I-XVIII, KVA, Gent-Brugge, 1914-1938. Indices op het Woordenboek (...) door Fl. Rommel, Steenbrugge, 1953.
- Fer FERRARIS, J. *Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden*, 1771-1778.
- Fricx FRICX, E.H. *Carte des Pays-Bas*, 1712.
- Ock OCKELEY, J. *Kaarten van de abdij van Ninove*. Gent, 2016.
- TW GYSSELING, M. *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*. Tongeren, 1960.

- Vdm VANDERMAELEN, Ph. *Carte topographique de la Belgique*. 250 bladen. 1845-1854.
- V Dur2018 VAN DURME, L. Aanvullingen en verbeteringen op basis van de materiaalverzameling voor het Toponymisch Woordenboek van Oost- en Zeeuws-Vlaanderen. In: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* XC (2018), 305-449.

Digitale verwijzingen

- Cart Cartesius. *Verzameling kaarten van het Rijksarchief, het Nationaal Geografisch Instituut, de Koninklijke Bibliotheek en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika*.
- erfgoed [https://erfgoed.net/erfgoedobjecten/...](https://erfgoed.net/erfgoedobjecten/)
- Sier2015 SIERENS, E. *Waterhuishouding van het 'Oudland' in de nabijheid van Bekegem-Watervalle*. 2015. www.bekegem.be
- TWOZV *Toponymisch Woordenboek van Oost- en Zeeuws-Vlaanderen*, 2017.
- VHA *Vlaamse Hydrografische Atlas*, versie 2014. Uitgegeven door de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM).

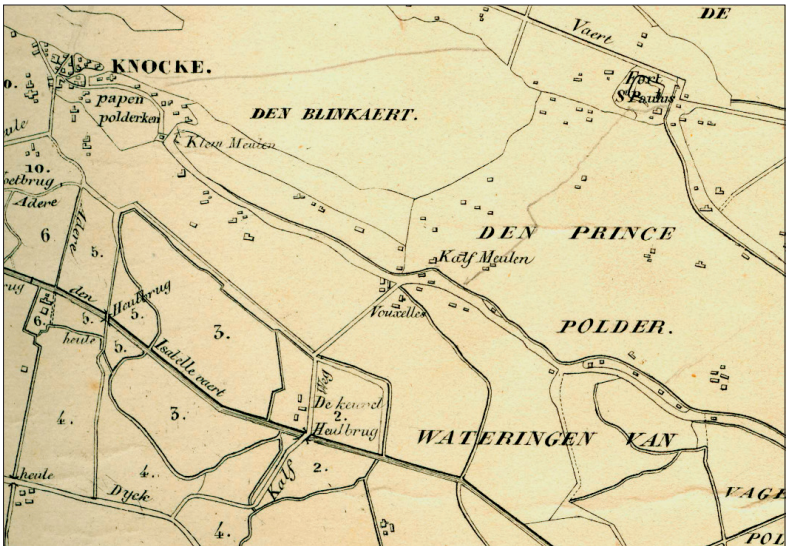
Victor MENNEN

Afb. 1. Kaart van het graafschap Vlaanderen met de abdij- of kloostergerelateerde hydroniemen. De nummers verwijzen naar het overzicht. De kleur van nummers en stempels wordt bepaald door hun bestuurlijke toebehoorigheid. Bewerking K. Engelen.

Afb. 2. De hoeve van de abdijs van Eversham (Stavele) in een bocht van de IJzer (boven) en de Poperingevaart (rechts). Ph. Vandermaelen.

Afb. 3. Ligging van de Vaucelleshoeve (Vouzelles) bij de Monnikendijkader (rechts). Ph. Vandermaelen.

Afb. 4. Van de proosdijgebouwen van de abdij van Ninove in Dikkelvenne resten nog de hoevegebouwen.
Bron: J. Ockeley: Kaarten van de abdij van Ninove, 32.

Afb. 5. De Proosdijkvaart in Boitschoeke.
Foto: Toerisme Veurne